

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

O'ZBEKISTONNING MUSTAQILLIKKA ERISHISH ARAFASIDAGI IJTIMOIY-SIYOSIY VA IQTISODIY AHVOLI

Sidixodjayeva Shahzoda Azimxadja qizi
Yulchiyeva Gulnur Marat qizi

*Chirchiq davlat pedagogika universiteti Ekologiya va atrof-muhit
Muhofazasi yo'nalishi talabalari*

Ilmiy rahbar: Yursinboyev Jaxongir Mexrojidin o'g'li
CHDPU Fakultetlararo ijtimoiy fanlar kafedrasida o'qituvchisi

Annotatsiya

Maqolada O'zbekistonning mustaqillikka erishish arafasidagi murakkab ijtimoiy-siyosiy va iqtisodiy ahvoli tahlil qilingan. Unda sobiq ittifoq davrining og'ir ekologik muammolari, aholi turmush darajasi sobiq Ittifoq davrining og'ir merosi, Orol dengizi fojiasining oqibatlari, iqtisodiy tanazzul va keyingi tiklanish holati ko'rib chiqilgan. Shuningdek, Mustaqillik deklaratsiyasining tarixiy ahamiyati, mustaqillikning ilk yillaridagi siyosiy o'zgarishlar va milliy davlatchilik g'oyasining shakllanishi yoritilgan. Maqola da 1991-yil voqealarining yoshlar tafakkuridagi o'rni va mustaqillikning xalqaro maydondagi ahamiyati ham o'rganilgan.

Kalit so'zlar: *Mustaqillik, O'zbekiston, iqtisodiyot, ekologiya, siyosiy tizim, milliy davlatchilik, 1991-yil, Orol dengizi.*

KIRISH

Mustaqillikka erishish O'zbekiston xalqi uchun uzoq yillik orzu va tarixiy zarurat bo'lgan. Sobiq Ittifoq tarkibida O'zbekiston asosan xomashyo manbai bo'lib, uning siyosiy va iqtisodiy qarorlari markaz tomonidan nazorat qilingan. Bu holat respublikaning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini cheklab, ekologik muammolarni keltirib chiqargan hamda milliy o'zlikni anglashga to'siq bo'lgan. Aynan shu murakkab sharoitlarda, o'z taqdirini o'zi belgilash, erkin fikrlash va milliy hamda umuminsoniy qadriyatlarni tiklash zarurati keskin tus oldi. 1990-yil 20-iyunda O'zbekiston SSR Oliy Kengashi tomonidan qabul qilingan Mustaqillik Deklaratsiyasi ana shu tarixiy ehtiyojlarning yorqin ifodasi bo'ldi.

Ushbu Deklaratsiya o'z taqdirini o'zi belgilash yo'lidagi hal qiluvchi qadam bo'lib, davlat suverenitetini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etdi. O'sha davrdagi murakkab siyosiy vaziyatda, O'zbekiston Kompartiyasi Birinchi kotibi va O'zbekiston SSR Prezidenti Islom Karimov uning qabul qilinishi uchun to'liq mas'uliyatni o'z zimmasiga olgan edi. Deklaratsiya O'zbekistonning ichki va tashqi siyosatidagi, jumladan, boshqa davlatlar bilan munosabatlardagi mustaqil vakolatini tasdiqladi va respublika hududida davlat hokimiyatini kafolatlad. Unda Maskva tomonidan qabul qilingan barcha qarorlar O'zbekiston SSR Oliy Kengashi tomonidan tasdiqlanishi shartligi belgilandi, bu esa "davlat suvereniteti" va "davlat chegarasi" kabi tushunchalarning daxlsizligini e'lon qildi.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

Garchi bu to'liq mustaqillik bo'lmasa-da, Deklaratsiya O'zbekistonga o'z muammolarini milliy an'analar va xalqaro huquq asosida yanada avtonom hal etish imkonini berdi. U demokratik huquqiy davlat qurishga va barcha millatlarning huquqlarini kafolatlashga qaratilgan fundamental huquqiy hujjatlarga, jumladan, "Davlat mustaqilligi asoslari to'g'risida"gi Qonun 1991-yil 31-avgust va Konstitutsiyaga zamin yaratdi. Mustaqillik Deklaratsiyasi O'zbekistonning xalqaro hamjamiyatning to'laqonli a'zosi sifatida shakllanishi, BMT, ShHT, MDH, YXHT va IHT kabi tashkilotlarda faol ishtirok etishi uchun mustahkam poydevor bo'ldi.

ASOSIY QISM

O'zbekistonning mustaqillikka erishish jarayoni va uning dastlabki yillardagi rivojlanishi zamonaviy tarixshunoslik, siyosatshunoslik va iqtisodiyotshunoslik fanlarida keng o'rganilayotgan muhim mavzulardan biridir. Ushbu davrga bag'ishlangan ilmiy adabiyotlar tahlili mustaqillikni nafaqat siyosiy hodisa, balki chuqur ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy o'zgarishlar bilan bog'liq murakkab jarayon sifatida baholaydi. Tadqiqotchilar sobiq ittifoq davrining O'zbekiston iqtisodiyotiga ta'siri, markaziy boshqaruv cheklovlari va respublikaning xomashyo bazasi sifatidagi o'rniga alohida e'tibor qaratadilar. Adabiyotlarda ta'kidlanishicha, O'zbekistonning mustaqillik arafasidagi iqtisodiy ahvoli markaz tomonidan belgilangan paxta yakkahokimligi siyosati tufayli bir tomonlama rivojlangan bo'lib, bu holat respublikaning sanoat salohiyatini cheklab, aholi turmush darajasiga salbiy ta'sir ko'rsatgan. Shu bilan birga, sobiq ittifoq davrining ekologik muammolari, xususan, Orol dengizi fojiasi va uning oqibatlari ham ko'plab ilmiy ishlar markazida turadi. Bu muammolar mustaqillikdan keyingi davrda hal etilishi lozim bo'lgan dolzarb masalalardandir.

Sobiq Ittifoq parchalanishi arafasida O'zbekiston iqtisodiy va ijtimoiy jihatdan murakkab ahvolda bo'lgan.. Markaziy rejalashtirish iqtisodiyoti respublikani xomashyo bazasiga aylantirgan, ayniqsa paxta yakkahokimligi qishloq xo'jaligini bir tomonlama rivojlanishga majbur qilgan. Paramonov va Stokovning ta'kidlashicha, Sobiq Ittifoqning parchalanishi O'zbekiston uchun iqtisodiy tanazzul va retsessiya davrlarini boshlab bergan. Aholi turmush darajasi past bo'lib, asosiy iste'mol tovarlari taqchilligi kuzatilgan. Siyosiy jihatdan esa, markaziy hokimiyatning zaiflashuvi milliy o'zlikni anglash va suverenitet g'oyalarining kuchayishiga olib kelgan.

Sobiq Ittifoq davrining eng og'ir meroslaridan biri Orol dengizi fojiasidir. 1960-yillardan boshlab Amudaryo va Sirdaryo suvlarining paxta maydonlarini sug'orish uchun o'zboshimchalik bilan burib yuborilishi natijasida Orol dengizi o'zining asl hajmining 10% ga qisqargan. Bu ekologik falokat millionlab odamlar uchun iqtisodiy, ijtimoiy va sog'liqqa oid jiddiy oqibatlarni keltirib chiqardi. Ichimlik suvi sho'rlanishining ortishi yurak-qon tomir, oshqozon-ichak va buyrak kasalliklari bilan bog'liq bo'lsa, lindan, DDT, aldrin kabi pestitsidlar neyrotoksik, reproduktiv va kanserogen xavflarni keltirib chiqargan. Dengizning yo'qolishi biologik xilma-xillikni buzdi, iqlimni o'zgartirdi va zaharli chang bo'ronlariga sabab bo'ldi. Bu fojia, ayniqsa, Qoraqalpog'iston aholisi orasida yuqori chaqaloq o'limi va tomoq saratoni kabi kasalliklarni keltirib chiqargan.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

1991-yil 31-avgustda O‘zbekistonning davlat mustaqilligini e‘lon qilishi milliy davlatchilik g‘oyasining amaliy ifodasi bo‘ldi. Bu deklaratsiya O‘zbekistonning o‘z taqdirini o‘zi belgilash huquqini, o‘z hukumatini shakllantirish, milliy siyosatni ishlab chiqish va madaniy o‘ziga xosligini mustahkamlash imkoniyatini berdi. Mustaqillik g‘oyasi uzoq yillar davomida milliy ziyolilar orasida shakllanib kelgan orzu-umidlarning ro‘yobga chiqishi edi.

Xulosa qilib aytganda, O‘zbekistonning mustaqillikka erishishini markaziy nazorat, iqtisodiy cheklovlar va og‘ir ekologik muammolar sharoitida yuzaga kelgan tarixiy zarurat sifatida atroflicha tahlil qiladi. 1990-yilgi Mustaqillik Deklaratsiyasi milliy o‘zlikni anglash va suveren davlat qurish yo‘lidagi hal qiluvchi qadam bo‘lib, kelajakdagi chuqur isloh otlarga mustahkam zamin yaratdi. Bu jarayon yoshlar tafakkurida chuqur iz qoldirib, milliy davlatchilik g‘oyasini mustahkamladi. Mustaqillikning qadri bugun ham fuqarolarning o‘z kelajagi va millat taqdiri uchun mas‘uliyatini anglatuvchi asosiy tamoyil bo‘lib qolmoqda, uning ahamiyati kelajak avlodlar uchun ham beqiyosdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘rinov A.M. O‘zbekistonning mustaqillik arafasidagi ijtimoiy-siyosiy va iqtisodiy ahvoli // "O‘zbekiston Respublikasi mustaqilligining 30 yilligi: tarixiy va zamonaviy jarayonlar" mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy anjumani materiallari. – Toshkent, 2021. – B. 12-15.
2. Qurbonov Q.M. O‘zbekiston Respublikasi Mustaqillik Deklaratsiyasining tarixiy ahamiyati // "O‘zbekiston Respublikasi mustaqilligining 30 yilligi: tarixiy va zamonaviy jarayonlar" mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy anjumani materiallari. – Toshkent, 2021. – B. 20-23.
3. Jo‘rayev N.T. Orol dengizi fojiasining ekologik-ijtimoiy oqibatlar va ularni bartaraf etish yo‘llari // "Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar" ilmiy elektron jurnali. – 2020. – № 4. – B. 123-130. – <http://iqtisodiyot.tsue.uz/uz/maqolalar/orol-dengizi-fojiasining-ekologik-ijtimoiy-oqibatlar-va-ularni-bartaraf-etish-yollari>
4. Xolmatov M.M. O‘zbekiston Respublikasida davlat qurilishi va boshqaruvi tizimining shakllanishi // "Huquq va burch" ilmiy-amaliy jurnali. – 2022. – № 3. – B. 45-49. – <https://huquq-burch.uz/>
5. Xolmatov S.S. O‘zbekiston Respublikasida milliy davlatchilik g‘oyasining shakllanishi va rivojlanishi // "O‘zbekiston tarixi" jurnali. – 2023. – № 1. – B. 15-22. – <http://history.uz/uz/jurnallar/uzbekiston-tarixi>
6. Abduxalilov A.A. O‘zbekistonning xalqaro maydondagi o‘rni va ahamiyati // "Xalqaro munosabatlar" jurnali. – 2022. – № 4. – B. 34-39. – <https://uzjournals.edu.uz/ir/>